

Andrzej Michór

Uniwersytet Opolski

ORCID 0000-0002-4236-0667

amichor@uni.opole.pl

Postępowanie cywilne w sprawach gospodarczych – powrót do przeszłości czy nowa jakość?

Słowa kluczowe: sprawy gospodarcze, postępowanie cywilne

Streszczenie. Celem artykułu jest omówienie wybranych instytucji postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych. Nowe przepisy po części recypują regulacje obowiązujące do 1 maja 2012 r. Przepisy te w znacznym stopniu stanowią także nowe rozwiązania. Głównym celem unormowania postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych jest przyspieszenie tych postępowań.

Civil proceedings in commercial matters - a return to the past or a new quality?

Keywords: commercial matters, civil proceedings

Summary. The aim of the article is to discuss selected institutions of separate proceedings in commercial cases. The new regulations partly follow the regulations in force until May 1, 2012. These regulations, to a large extent, also constitute new solutions. The main purpose of regulating separate proceedings in commercial cases is to speed up these proceedings.

Wstęp

Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych ponownie pojawiło się w polskiej procedurze cywilnej na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹, która weszła w życie z dniem 7 listopada 2019 r. Nowe unormowania po części recypują regulacje obowiązujące do 1 maja 2012 r. (dawne art. 479¹ i n. k.p.c.), jednak w znacznym stopniu stanowią nowe rozwiązania, dotychczas nieznanne w polskiej procedurze (np. umowy dowodowe – art. 458⁹ k.p.c.). Głównym celem ponownego szczególnego unormowania postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych jest przyspieszenie tych postępowań. Służy temu przede wszystkim zasada koncentracji materiału dowodowego. Towarzyszy temu uprzywilejowanie dowodu z dokumentu

¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

(art. 458¹¹ k.p.c.), ograniczenie dopuszczalności dowodu z zeznań świadków (art. 458¹⁰ k.p.c.) oraz ograniczenie przedmiotowych i podmiotowych zmian w procesie (art. 458⁸ k.p.c.)². Zauważyć też trzeba, że nowe przepisy mające na celu koncentrację materiału dowodowego zawarto nie tylko w nowych unormowaniach procedury gospodarczej, ale również w ogólnej regulacji postępowania cywilnego. W konsekwencji unormowania postępowania w sprawach gospodarczych uzupełniają ogólne rygory procedury cywilnej.

Celem opracowania jest omówienie kluczowych rozwiązań przedmiotowych regulacji, wskazanie ich stosunku do ogólnych unormowań procedury cywilnej oraz ich odniesienie do praktyki orzeczniczej. To bowiem, jak przepisy art. 458¹ i n. k.p.c. rzeczywiście wpłyną na koncentrację materiału dowodowego oraz szybkość procedowania, zależy będzie w znacznej mierze od sposobu stosowania tych rozwiązań przez sądy gospodarcze. Nie sposób nie zauważyć, że przepisy postępowania cywilnego wyposażyły sędziego w znaczny zakres władzy dyskrecyjnej, której stosowanie wprost przekłada się na efektywność nowej procedury gospodarczej. Nadto część z nowych rozwiązań, mimo tego, że w założeniu mają służyć przyspieszeniu postępowania, w praktyce może skutkować przedłużeniem postępowań. Tak będzie np. w przypadku niedopuszczalności powództwa wzajemnego ustanowionego w nowym art. 458⁸ § 3 k.p.c., skutkiem tego unormowania jest bowiem prowadzenie dodatkowego procesu w przedmiocie powództwa wzajemnego – czy to na skutek wyłączenia takiego powództwa do odrębnego rozpoznania, czy wytaczania przez pozwanego powództwa, które nadawałoby się do rozpoznania w ramach powództwa wzajemnego. Skutkuje nie tylko to koniecznością prowadzenia dwóch postępowań, przy czym – stosunkowo często – prowadzenia dwukrotnie tego samego postępowania dowodowego, w tym w zakresie dowodu z zeznań świadków.

1. Wskazanie adresu poczty elektronicznej

Pierwszym z rozwiązań, które mają usprawnić postępowanie cywilne, a nieznanymi dawniej procedurze, jest nałożony na strony w art. 458³ k.p.c. obowiązek wskazania adresu poczty elektronicznej powoda albo oświadczenia strony, że nie posiada takiego adresu. Obowiązek ten spoczywa na powodzie – przy złożeniu pozwu, a na pozwanym – przy złożeniu pierwszego pisma procesowego. Niespełnienie tego wymogu uznaje się za błąd formalny pisma uniemożliwiający nadanie mu prawidłowego biegu.

Rozwiązanie to, co prawda, wprost nie odnosi się do postępowania dowodowego, jednak ma na celu przyspieszenie wymiany korespondencji między stronami

² Zob. M. Muliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I B. Komentarz. Art. 425-729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Wprowadzenie do działu IIa, tezy 1-2.

oraz między stronami a sądem. Jest przydatne zwłaszcza przy wyznaczaniu terminów rozpraw oraz kierowaniu zobowiązań do stron mających na celu usprawnienie postępowania. W dobie epidemii nie bez znaczenia jest również zwiększenie bezpieczeństwa wymiany korespondencji.

W tym miejscu należy zauważyć, że o powyższym obowiązku sąd poucza pozwanego, doręczając mu odpis pozwu. Skutkiem wystąpienia braku formalnego będzie natomiast zastosowanie art. 130 k.p.c. lub art. 130^{1a} k.p.c.

W praktyce orzeczniczej pojawił się problem, czy sąd jest umocowany do kontroli oświadczenia strony o nieposiadaniu adresu mailowego. Wydaje się, że możliwość taką należy dopuścić, zwłaszcza gdy strona wskazuje swego e-maila w KRS bądź na stronie www, zaś unika jego podania w postępowaniu cywilnym, składając nieprawdziwe oświadczenie o nieposiadaniu e-maila. Przyjęcie przeciwnego założenia prowadziłoby do fikcyjności regulacji art. 458³ k.p.c. oraz tolerowania niewłaściwych zachowań stron, które mają na celu przedłużenie postępowania oraz utrudnianie obrotu prawnego.

W tym miejscu należy zauważyć, że ustawodawca wprowadził szczególne rozwiązania obowiązujące w okresie epidemii Covid-19 we wszystkich postępowaniach cywilnych, w tym w sprawach gospodarczych. Zgodnie z art. 15zszs⁹ ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych z dnia 2 marca 2020 r. (tekst jedn. z 2020 r., poz. 1842 z późn. zm.) w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach prowadzonych w sposób określony w art. 15zszs¹, w pierwszym piśmie procesowym wnoszonym przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej podaje się adres poczty elektronicznej i numer telefonu przeznaczone do kontaktu z sądem. Niewykonanie tego obowiązku stanowi brak formalny pisma. Podanie tych informacji ma istotne znaczenia dla sprawności postępowania, zwłaszcza przy prowadzeniu rozpraw w formie wideokonferencji. Umożliwia sprawne wyznaczenie rozprawy i uzgodnienie terminu z pełnomocnikami, zwłaszcza przy konieczności wyznaczenia szybkiego terminu, a w toku samej rozprawy umożliwia kontakt z pełnomocnikami w przypadku problemów technicznych. Co więcej, często prosi się świadków w wezwaniach na wideokonferencję o wskazanie numeru kontaktowego celem umożliwienia kontaktu w przypadku zakłóceń oraz podanie maila do wysłania linka do telekonferencji – aby uniknąć czasochłonnego i obciążonego ryzykiem błędu przepisywania dość skomplikowanego wydrukowanego linku. Rozwiązania te są zatem potrzebne i mają wpływ na sprawność postępowania.

2. Obowiązek pouczenia

Daleko idący rygoryzm postępowania gospodarczego nie może prowadzić do naruszenia jego rzetelności oraz pozbawienia strony ochrony jej praw. Z uwagi na powyższe ustawodawca nałożył na sąd obowiązek pouczenia strony niezastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną RP o treści art. 458⁵ § 1 i 4, art. 458⁶, art. 458¹⁰ oraz art. 458¹¹ k.p.c. (art. 458⁴ § 1 k.p.c.)³. Pouczeń tych udziela się stronie niezwłocznie po złożeniu pierwszego pisma procesowego, a jeżeli było ono dotknięte brakami - po ich usunięciu. Doręczenie pouczeń następuje na piśmie oraz na wskazany przez stronę adres poczty elektronicznej. Pouczenia doręcza się także pełnomocnikowi, chyba że pełnomocnikiem tym jest adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy lub za stronę działa Prokuratoria Generalna RP. Stronie takiej, która dodatkowo nie jest przedsiębiorcą lub jest przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną, udziela się pouczeń, o których mowa w § 1, także przy pierwszej czynności sądu, na którą strona się stawiła (art. 458⁴ § 2-3 k.p.c.).

Konsekwencją braku pouczeń określonych w art. 458⁴ § 1-2 k.p.c. jest uznanie strony za pozbawioną możliwości obrony swych praw, chyba że nieudzielenie pouczeń nie miało wpływu na zachowanie tej strony w toku postępowania.

W praktyce orzeczniczej pewne problemy pojawiają wówczas, gdy pouczenia dokonano jedynie na piśmie lub jedynie na wskazany przez stronę adres poczty elektronicznej. Jeżeli pouczenie takie do strony dotarło, brak jest podstaw, aby uznać, że pouczenie takie było wadliwe, w szczególności w sytuacji dokonania pouczenia na piśmie odebranego przez stronę. Przyjęcie przeciwnego założenia prowadziłoby bowiem do absurdalnych sytuacji, w których strona w postępowaniu gospodarczym chroniona jest w wyższym stopniu niż ta, która rygorami tego postępowania nie jest objęta.

Za stronę postępowania w rozumieniu powyższego przepisu należy uznać także interwenienta ubocznego⁴, prokuratora, inny organ działający w postępowaniu

³ Obejmuje ono zatem pouczenie o konieczności powołania wszystkich twierdzeń i dowodów w pierwszym piśmie procesowym pod rygorem ich pominięcia (art. 458⁵ § 1 i 4), subsydiarnym charakterze dowodu z zeznań świadków (art. 458¹⁰), konieczności udowodnienia za pomocą dokumentu, iż złożyła oświadczenie określonej treści (art. 458¹¹), uprawnieniu do złożenia wniosku o rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych (art. 458⁶) kierowane tylko do przedsiębiorców będących osobami fizycznymi oraz do stron niebędących przedsiębiorcami, bowiem innym stronom niezastępowanym przez profesjonalnego pełnomocnika prawo do złożenia tego wniosku nie przysługuje (art. 458⁶ § 1).

⁴ Zob. wyrok SN z 11.10.2000 r., II UKN 33/00, OSNP 2002, Nr 10, poz. 251.

za zasadach takich, jak prokurator (np. Rzecznik Praw Obywatelskich) oraz organizacje pozarządowe⁵.

W piśmiennictwie wskazuje się, że „sąd powinien dostosować sposób udzielenia pouczeń do zdolności percepcyjnych strony, determinowanych w szczególności jej wiekiem, stanem zdrowia oraz wykształceniem. Przez pouczenie o treści wymienionych przepisów należy rozumieć, biorąc przede wszystkim pod uwagę osobę adresata takiego pouczenia, wyjaśnienie tej treści, a nie jej tylko zwykłe przytoczenie. Istotne jest więc, aby adresat pouczenia rozumiał wymienione regulacje, a nie odczytał jedynie ich brzmienie”⁶. O ile sama teza jest prawidłowa, to jednak na tym tle istnieje problem zweryfikowania owej zrozumiałości, zwłaszcza w kontekście zawodowego prowadzenia działalności gospodarczej. Problem dokonania ewentualnego dodatkowego pouczenia – poza pisemnym – może pojawić się w sytuacji, gdy strona osobiście pojawi się na rozprawie, a sędzia stwierdzi, że istotnie potrzebuje ona dostosowania pouczenia do swojej sytuacji. Zauważyć trzeba, że będzie to miało miejsce zasadniczo w przypadkach, gdy stroną postępowania gospodarczego nie jest przedsiębiorca, zwłaszcza w procesach związanych z umowami o roboty budowlane oraz ze związanymi z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych (art. 458² § 1 pkt 5 k.p.c.), które przekazano sądom gospodarczej mimo tego, że często jedna ze stron nigdy przedsiębiorcą nie była.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na pewną niekonsekwencję ustawodawcy. Zgodnie bowiem z art. 458⁶ § 1 k.p.c. na wniosek strony, która nie jest przedsiębiorcą lub jest przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną, sąd rozpoznaje sprawę z pominięciem przepisów niniejszego działu. W myśl art. 458⁶ § 2 k.p.c. wniosek, o którym mowa w § 1, strona może złożyć w terminie tygodnia od dnia doręczenia jej na piśmie pouczeń, o których mowa w art. 458⁴ § 1 k.p.c., a jeżeli doręczenie pouczeń nie było wymagane – w pozwie albo pierwszym piśmie procesowym pozwanego. Tymczasem zgodnie z art. 458⁴ § 3 k.p.c. stronie niezastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, która nie jest przedsiębiorcą lub jest przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną, udziela się pouczeń, o których mowa w § 1, także przy pierwszej czynności sądu, na którą strona się stawiła. W mojej ocenie brak podstaw, aby uznać, że dokonanie pouczenia w trybie art. 458⁴ § 3 k.p.c. skutkowało przedłużeniem terminu z art. 458⁶ § 2 k.p.c., ten bowiem jest jednoznaczny i odnosi się do pouczenia pisemnego. Wydaje się, że pouczenie ustne na rozprawie sprowadzać się będzie w odniesieniu do powyższego terminu do wskazania, że

⁵ R. Kulski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, teza 2 do art. 458⁴.

⁶ R. Kulski, *Kodeks...*, teza 4 do art. 458⁴.

stronie upłynął już termin do złożenia wniosku o rozpoznanie sprawę z pominięciem przepisów działu II A.

3. Powołanie twierdzeń i dowodów

Stosownie do art. 458⁵ § 1 k.p.c. powód jest obowiązany powołać wszystkie twierdzenia i dowody w pozwie, a pozwany – w odpowiedzi na pozew⁷. Wedle art. 458⁵ § 2 k.p.c. doręczając pouczenia, o których mowa w art. 458⁴ § 1 k.p.c., przewodniczący wzywa stronę, by w wyznaczonym terminie, nie krótszym niż tydzień, powołała wszystkie twierdzenia i dowody. Zgodnie z art. 458⁵ § 3 k.p.c. stosownie do okoliczności sprawy przewodniczący może przy tym określić inny termin do powołania przez stronę twierdzeń i dowodów. W regulacji art. 458⁵ § 1 k.p.c. przewidziano zatem system prekluzji dowodowej, w 458⁵ § 2 k.p.c. – system władzy dyskrecjonalnej sędziego. Natomiast unormowanie art. 458⁵ § 3 k.p.c. ma charakter uniwersalny. Znajduje zastosowanie niezależnie od tego, czy strona działa w postępowaniu w sprawach gospodarczych samodzielnie, czy przez profesjonalnego pełnomocnika. W piśmiennictwie wskazuje się, że jest to termin dodatkowy⁸.

Unormowanie art. 458⁵ k.p.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do wprowadzonego równocześnie art. 205¹² § 2 k.p.c., przewidującego możliwość przytaczania twierdzeń i dowodów aż do zamknięcia rozprawy, jeżeli nie zarządzono przeprowadzenia posiedzenia przygotowawczego⁹.

Konsekwencją późniejszego powołania twierdzeń i dowodów jest ich pominięcie, chyba że strona uprawdopodobni, że ich powołanie nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynikała później. W takim przypadku dalsze twierdzenia i dowody na ich poparcie powinny być powołane w terminie dwóch tygodni od dnia, w którym ich powołanie stało się możliwe lub wynikała potrzeba ich powołania (art. 458⁵ § 4 k.p.c.). Należy zauważyć, że rygiem pominięcia objęte są zarówno twierdzenia, jak i dowody. W konsekwencji zaprezentowanie przez stronę twierdzeń co do okoliczności faktycznych bez jednoczesnego powołania dowodów na ich poparcie powoduje, że późniejsze sformułowanie wniosków dowodowych mających wykazać prawdziwość tych twierdzeń będzie późnione. W piśmiennictwie trafnie wskazuje się przy tym, że rygiem pominięcia nie zostały objęte

⁷ Regulacja ta jest w pewnym stopniu zbieżna z dawnym przepisem art. 479¹² k.p.c., jednak wprowadza dotychczas nieznaną rozbieżność, zwłaszcza w zakresie nowego art. 458⁵ § 3 k.p.c.

⁸ R. Kułski, *Kodeks...*, tezy 2-3 do art. 458⁵. D. Rutkowski stwierdził, że powyższe uprawnienie przewodniczącego nie jest dyskrecjonalne, gdyż za wyznaczeniem innego niż tydzień terminu na powołanie twierdzeń i dowodów (czyli praktycznie jego wydłużeniem) muszą przemawiać okoliczności sprawy. D. Rutkowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020, teza 4 do art. 458⁵.

⁹ Zob. M. Muliński, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458⁵.

wprost zarzuty ani materialne, ani procesowe, z wyjątkiem tych zarzutów procesowych, które należy zgłosić pod rygorem ich utraty przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy)¹⁰.

Twierdzenia i dowody zgłoszone w toku postępowania z naruszeniem przepisów art. 458⁵ § 1-3 sąd ma obowiązek pominąć. Dotyczy to wszystkich spóźnionych twierdzeń i dowodów, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy¹¹. Prekluzję dowodową sąd uwzględnia z urzędu. Dochodzi do niej z mocy prawa. W konsekwencji trafnie podnosi się, że strona przeciwna może tylko zajmować stanowisko według reguł ogólnych. Bezprzedmiotowa jest również jej ewentualna zgoda na przeprowadzenie dowodów pomimo prekluzji¹².

Regulacja przepisów art. 458⁵ § 1 i 4 k.p.c., chociaż jej celem jest pobudzenie aktywności stron w procesie i tym samym wzmocnienie zasady koncentracji materiału dowodowego oraz zapewnienie należytej sprawności postępowania, nie pozwoli częstokroć na rozstrzygnięcie sprawy zgodne z zasadą prawdy materialnej. W piśmiennictwie wskazuje się, że również ogólne przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie nakładają na sąd obowiązku szczególnej dbałości o wykrycie w sprawach gospodarczych rzeczywistego stanu rzeczy, a także obowiązku dopuszczania w tym celu dowodów z urzędu¹³.

Jacek Gudowski zauważa, że obecny powrót do prekluzji dowodowej w takiej postaci – po jej wcześniejszych nieudanych testach – należy uznać za szkodliwą i niesłużącą sprawiedliwemu osądzeniu spraw¹⁴. Zauważyć należy, że przepis art. 458⁵ § 1 k.p.c. służąc realizacji postulatu efektywności i szybkości postępowania jest wyrazem kierowanego do przedsiębiorców oczekiwania podwyższonej staranności w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej przy uwzględnieniu zawodowego charakteru tej działalności (art. 355 § 2 k.c.). Nie powinien on jednak

¹⁰ M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, red. M. Manowska, Warszawa 2021, teza 2 do art. 458⁵.

¹¹ Zob. T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 8 do art. 458⁵. Zob. także wyrok SN z 19.01.2005 r., I CK 410/04, OSNC 2006, Nr 1, poz. 7 oraz uchwała SN z 17.02.2004 r., III CZP 115/03, OSNC 2005, Nr 5, poz. 77.

¹² T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 10 do art. 458⁵.

¹³ T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367-505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, teza 7 do art. 458⁵.

¹⁴ J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembruski, Warszawa 2020, teza 1 do art. 458⁵. Autor zauważył, że „w pewnym zakresie, w imię sprawności postępowania i realizacji postulatu szybkiego oraz trwałego rozwiązania sporu między przedsiębiorcami, z pożytkiem dla obrotu gospodarczego, może dojść – przez wydanie orzeczenia umocowanego na prowizorycznie odtworzonym stanie faktycznym – do naruszenia sprawiedliwości i osłabienia jej społecznego poczucia. Treść wydawanych wyroków może również zależeć od przypadku albo splotu okoliczności, a nie – jak powinno być – od racji prawnych i aksjologicznych”.

stanowią przeszkody w wyjaśnieniu okoliczności koniecznych do prawidłowego rozstrzygnięcia sporu¹⁵.

System ten jest jednak w pewnym stopniu elastyczny, co pozwala łagodzić jego rygoryzm. Elastyczność ta, w połączeniu z prekluzją, może być jednak źródłem niepewności co do skutków działań i zaniechań strony, tak na etapie postępowania przed sądem pierwszej instancji, jak i sądem odwoławczym. Należy ją jednak, co do zasady, ocenić pozytywnie, pozwala bowiem na zapewnienie rzetelności procesu i uniknięcie pułapki zupełnego odejścia od zasady prawdy materialnej (obiektywnej) na rzecz prawdy tzw. formalnej. Nie sposób nie zauważyć, że to, jak faktycznie stosowne będą przedmiotowe regulacje, w istocie zależy od sędziów i kształtowania się praktyki orzeczniczej.

Po pierwsze, wywoływane *ex lege* drastyczne skutki działania systemu prekluzji, ustawodawca uzupełnił elementami dyskrecjonalnej władzy sędziowskiej¹⁶. Jak wskazano wyżej, twierdzenia i dowody zostaną przez sąd uwzględnione, jeżeli strona uprawdopodobni, że ich powołanie wcześniej nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynika później¹⁷. Po drugie, skutki prekluzji nie mają charakteru bezwzględnego, gdyż dotyczą tylko konkretnej strony i tylko konkretnych twierdzeń i dowodów. Oznacza to, że twierdzenie bądź dowód sprekludowany dla jednej strony może być podniesiony przez drugą stronę¹⁸. Sąd może także skorzystać z art. 458⁵ § 3 k.p.c.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 10 lipca 2008 r., III CSK 65/08¹⁹ wskazał, że o tym, czy zaistniała potrzeba późniejszego zgłoszenia wniosków dowodowych, decydują okoliczności i uwarunkowania związane z tokiem konkretnej sprawy, a przepisy o prekluzji dowodowej nie mogą być stosowane w sposób formalistyczny kosztem możliwości merytorycznego rozpoznania sprawy. Sąd powinien zatem dokonać pogłębionej analizy dowodów zgłoszonych w pozwie w powiązaniu z treścią zgłoszonego żądania i dopiero na jej podstawie skonsta-

¹⁵ Zob. R. Kulski, *Kodeks...*, teza 1 oraz 4 do art. 458⁵.

¹⁶ T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 10 do art. 458⁵.

¹⁷ W piśmiennictwie podnosi się, że strona, wnosząc o rozpoznanie materiału procesowego niezgłoszonego w terminie prekluzyjnym, musi uprawdopodobnić, że ani ona, ani jej pełnomocnik nie ponoszą winy za to opóźnienie. Trafnie zauważa się, że w przypadku profesjonalnego pełnomocnika należy stosować wyższy standard postępowania, uwzględniający jego fachowość. Przyczyny, które uniemożliwiły stronie powołanie faktów i dowodów we właściwym terminie, mogą być różne, a ich zasadność podlega każdorazowej, indywidualnej ocenie sądu, uwzględniającej realia konkretnego przypadku. M. Manowska, *Kodeks...*, teza 3 do art. 458⁵. SN w uzasadnieniu wyroku z dnia 22 stycznia 2008 r., II CSK 381/07 (Lex 497663, Legalis 491901), wskazał, że niemożność powołania w pozwie wszystkich twierdzeń i dowodów, o której mowa w art. 479¹² § 1 k.p.c. ma charakter obiektywny, nie zaś zależny od staranności powoda w pozyskaniu określonej wiedzy.

¹⁸ Zob. uzasadnienie wyroku SN z 22.02.2006 r., III CK 341/05, OSNC 2006 nr 10, poz. 174. Zob. także J. Gudowski, *Kodeks...*, teza 4 do art. 458⁵.

¹⁹ LEX nr 448045.

tować, czy później zgłoszone dowody zostały zaofiarowane przynajmniej *implicite* w określonym przez ustawę terminie prekluzyjnym.

W kontekście powyższego niezbędne jest także rozważenie, jak winna kształtować się aktywność Sądu w postępowaniu gospodarczym. O ile zasadne jest wyłączenie w tym przypadku automatyzmu w pomijaniu dowodów, to jednak zbyt szeroki zakres działania z urzędu wypacza ideę art. 458⁵ k.p.c. Zauważyć przy tym trzeba, że działanie sądu z urzędu w postępowaniu w sprawach gospodarczych nie jest ani wyjątkowe, ani marginalne. Co więcej, stosunkowo często aktywność ta wynika z wytycznych sądów odwoławczych (zwłaszcza sądów apelacyjnych) uchylających wyroki do ponownego rozpoznania z zaleceniem przeprowadzenia postępowania dowodowego z urzędu i to nawet wówczas, gdy strony były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników. Najczęściej takim dowodem będzie dowód z opinii biegłego. Sytuacje takie powinny być wyjątkowe, bowiem wypaczają ideę postępowania w sprawach gospodarczych, jak też wpływają na taktykę procesową stron, które nie mogą być pewne, jakie będą skutki ich działań czy zaniechań, choćby niezłożenia wniosków dowodowych przez jedną ze stron z uwagi na brak aktywności przeciwnika procesowego. Orzecznictwo sądów odwoławczych z oczywistych względów przekłada się na praktykę orzecniczą sądów pierwszoinstancyjnych, wpływając na faktyczny sposób stosowania omawianych przepisów. Jest to zatem dość istotny problem, co przekłada się na konieczność pogłębionej refleksji.

Zauważyć trzeba, że w postępowaniu gospodarczym nie jest wyłączone skorzystanie przez strony z możliwości wynikającej z art. 232 zd. 2 k.p.c., a więc dopuszczenia dowodu niewskazanego przez strony (z urzędu), jak również wskazanego przez stronę, ale oddalonego przez sąd z uwagi na prekluzję dowodową²⁰. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/06, Legalis 93284, wskazał, że „dopuszczenie dowodu z urzędu należy do dyskrecjonalnej władzy sądu, niekiedy – zważywszy na interes publiczny – przeradza się ono w obowiązek, natomiast w sprawach, w których mają zastosowanie zasady prekluzji dowodowej, podjęcie przez sąd inicjatywy dowodowej powinno być usprawiedliwione szczególnymi okolicznościami”. Dalej SN stwierdził, że adresatem reguł prekluzji dowodowej są strony, nie jest nim zaś sąd rozpoznający sprawę. SN zauważył wszakże, że „to trafne spostrzeżenie należy uzupełnić stwierdzeniem, że w sprawach, w których obowiązują reguły prekluzji dowodowej, skorzystanie z przyznanej sądowi dyskrecjonalnej władzy w zakresie dopuszczenia dowodu powinno być szczególnie rozważne i podejmowane z umiarem. Dopuszczenie przez sąd z urzędu dowodu, który dla strony uległ sprekludowaniu, powinno znajdować usprawiedliwienie w konkretnych okolicznościach sprawy, w przeciwnym bowiem

²⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2004 r., V CK 453/04, Legalis nr 305347. Zob. także T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 13 do art. 458⁵.

razie sąd naraża się na zarzut naruszenia prawa do bezstronnego sądu i odpowiadającego mu obowiązku przestrzegania zasady równego traktowania stron (art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)". W uzasadnieniu cytowanego wyżej wyroku z 22.02.2006 r., III CK 341/05, Sąd Najwyższy zauważył, że „sąd powinien korzystać z możliwości działania *ex officio* ostrożnie, trudno jednak, bez narażenia się na zarzut co najmniej wykładni *preater legem*, obronić generalną tezę, że rola art. 232 zdanie drugie k.p.c. sprowadza się obecnie – jak przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20.12.2005 r., III CK 121/05 (nie publ.) – tylko do wypadków wyjątkowych, takich jak podejrzenie prowadzenia procesu fikcyjnego, zamiar stron obejścia prawa albo rażąca nieporadność jednej ze stron”. Dodał, że „można sądowi zarzucać niedopuszczenie jakiegoś dowodu z urzędu, mimo że zachodziły ku temu powody, nie można natomiast wytykać mu, że jakiś dowód dopuścił, czyli że skorzystał z przyznanej mu dyskrejonalnie władzy”. Zauważyć należy, że SN podkreślił przy tym, iż dowód taki może być dopuszczony przez sąd, jeżeli korzysta on z kompetencji określonej w art. 232 zd. 2 k.p.c. W takim wypadku – aby nie narażać się na zarzut naruszenia przepisów o prekluzji dowodowej – sąd musi jednak zademonstrować, że dopuszcza dowód na tej właśnie podstawie. Jest to o tyle istotne, że Sąd drugiej instancji, rozpoznając apelację, pomija dowód przeprowadzony przez sąd pierwszej instancji z naruszeniem art. 479¹² § 1 k.p.c.²¹, a dowody zgłoszone i przeprowadzone z naruszeniem zasad określonych w tym przepisie nie mogą stanowić podstawy ustaleń faktycznych niezbędnych do oceny przez sąd drugiej instancji zarzutów apelacji²².

Dopuszczenie dowodu z urzędu stanowi środek wchodzący w rachubę, gdy nie ma możliwości innego przeciwstawienia się niebezpieczeństwu rażąco niesprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy, gdy dopuszczenie znanego sądowi dowodu stanowiłoby naruszenie elementarnej zasady sprawiedliwości, podważając w ten sposób zaufanie obywatela do władzy publicznej. Nie ogranicza się tylko do wypadków absolutnie wyjątkowych²³. Skorzystanie z tego środka musi wynikać z opartego na obiektywnych przesłankach przekonania sądu o konieczności przeprowadzenia dowodu z urzędu. Podnosi się, że „powinno to następować tylko wtedy, gdy wiadomość o konkretnych środkach dowodowych, istotnych dla poczynienia ustaleń, sąd poweźmie drogą urzędową, np. z oświadczeń stron lub z akt danej sprawy, nigdy zaś w drodze pozaprocessowej. Nie byłoby też właściwą praktyką poszukiwanie

²¹ Zob. wyrok SN z dnia 23.03.2006 r., IV CSK 123/05, OSP 2007 nr 4, poz. 48, s. 286, Legalis 74990.

²² Zob. wyrok SN z dnia 25.01.2007 r., V CSK 420/06, OSNC – Zb. dodatkowy 2008 nr A, poz. 17, s. 99, Legalis 95816.

²³ Zob. M. Manowska, *Kodeks...*, tezy 16 do art. 458⁵; uzasadnienie wyroku SN z dnia 11.12.2014 r., IV CA 1/14, OSNC 2015, nr 12, poz. 149.

z urzędu określonego dowodu”²⁴. Co do zasady należy zgodzić się z tą tezą. Nie sposób jednak nie zauważyć, że w pewnych przypadkach zasadne będzie pozyskanie określonych dowodów niezbędnych do należytego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, np. w sytuacji konieczności pozyskania informacji z akt rejestrowych czy akt wieczystoksięgowych, bądź dopuszczenia dowodu z opinii biegłego sądowego. Zdarzają się także przypadki dopuszczenia z urzędu dowodu z dokumentów, zwłaszcza orzeczeń mających istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, znajdujących się w innych aktach sądowych w sytuacjach, gdy między stronami toczy się wiele sporów, występują one w sekwencjach i są ze sobą powiązane. Najczęściej będzie to miało miejsce w sytuacji zaskarżania serii uchwał w spółkach prawa handlowego.

Należy zgodzić się z tezą, że działanie według uznania sędziowskiego w tym przypadku nie oznacza oczywiście przy tym działania dowolnego. Powinno ono każdorazowo poddawać się kontroli instancyjnej, dlatego też ma być oparte na wymiernych kryteriach²⁵.

4. Umowa dowodowa

Nową instytucją postępowania gospodarczego jest umowa dowodowa (art. 458⁹ k.p.c.). Wprowadzenie powyższego rozwiązania do kodeksu postępowania cywilnego budzi wątpliwości. Wskazuje się, że rozwiązanie to, mające z założenia prowadzić do szybszego i prostszego rozpoznania sprawy gospodarczej, może wywoływać określone komplikacje procesowe, w szczególności związane z kwestionowaniem przez jedną ze stron ważności zawartej umowy czy nawet kwestionowaniem faktu jej zawarcia. Trafnie podnosi się, że nie można też wykluczyć, iż strona, której wniosek dowodowy odrzucono ze względu na wyłączenie określonego środka dowodowego w kwestionowanej przez nią umowie dowodowej, podniesie zarzut nieważności postępowania wynikającej z pozbawienia jej możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Tymczasem zarzut ten może stanowić podstawę nadzwyczajnego środka zaskarżenia, czyli skargi kasacyjnej, skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz skargi o wznowienie postępowania²⁶. Rozwiązania wprowadzone w art. 458⁹ k.p.c. nie są dość precyzyjne. W piśmiennictwie wskazuje się na istotne mankamenty powyższych rozwiązań, o czym niżej. W połączeniu z rozbieżnościami w orzecznictwie sądów odwoławczych daje to dość niebezpieczne pole do kwestionowania orzeczeń w oparciu o instytucję, która w założeniu miała przyspieszać postępowanie.

²⁴ Zob. T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 16 do art. 458⁵. Zob. także M. Manowska, *Kodeks...*, tezy 15 do art. 458⁵.

²⁵ T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 17 do art. 458⁵.

²⁶ Zob. M. Muliński, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458⁹.

Zgodnie regulacją 458⁹ § 1-5 k.p.c. strony mogą się umówić o wyłączenie określonych dowodów w postępowaniu w sprawie z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy. Umowę dowodową zawiera się na piśmie pod rygorem nieważności albo ustnie przed sądem. W przypadku wątpliwości uważa się, że umowa późniejsza utrzymuje w mocy te postanowienia umowy wcześniejszej, które da się z nią pogodzić. Umowa dowodowa zawarta pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu jest nieważna. Zarzut nieważności lub bezskuteczności umowy dowodowej można podnieść najpóźniej na posiedzeniu, na którym powołano się na tę umowę, a jeśli uczyniono to w piśmie procesowym – najpóźniej w następnym piśmie procesowym albo na najbliższym posiedzeniu. Objęcie umową dowodową dowodu przeprowadzonego przed sądem przed jej zawarciem nie pozbawia go mocy dowodowej. Co istotne, w myśl art. 458⁹ § 6 k.p.c. Sąd nie dopuści z urzędu dowodu wyłączzonego umową dowodową²⁷. Jednocześnie ustawodawca w art. 458⁹ § 7 k.p.c. wskazał, że fakty, które miałyby zostać wykazane dowodami wyłączonymi przez umowę dowodową, sąd może ustalić na podstawie twierdzeń stron, biorąc pod rozwagę całokształt okoliczności sprawy. Jeżeli ustalenia wymaga rozmiar należnego świadczenia, przepis art. 322 k.p.c. stosuje się odpowiednio.

Zmniejszenie przez umowę dowodową liczby dopuszczalnych w toku postępowania w sprawach gospodarczych środków dowodowych jest możliwe jedynie w sprawie z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy. Wyłączone jest zatem umawianie się stron co do środków dowodowych w postępowaniu w sprawach gospodarczych o roszczenia wynikające z czynów niedozwolonych²⁸. Umowa dowodowa może przy tym zostać zawarta, zanim dane postępowanie w sprawie gospodarczej zostanie wszczęte bądź dopiero w toku postępowania przed sądem²⁹.

W piśmiennictwie wskazuje się, że na podstawie art. 458⁹ k.p.c. strony zawężają możliwość dowodzenia poprzez wyłączenie dopuszczalności określonych dowodów, np. dowodu z zeznań świadka (świadców) lub dowodu z opinii biegłego³⁰. Zauważa

²⁷ D. Chrapoński wskazuje, że skutkiem zawarcia umowy dowodowej jest niedopuszczalność przeprowadzenia dowodu ze środka dowodowego, który został przez strony wyłączony, co wiąże sąd, uniemożliwiając przeprowadzenie takiego dowodu nawet z urzędu. W tym zakresie art. 458⁹ § 6 k.p.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 232 zdanie drugie k.p.c. W konsekwencji wyłączenie możliwości skorzystania z określonych środków procesowych oznacza, że strona procesu, która chce wykazać określone fakty, powinna skorzystać z innych dopuszczalnych dowodów. D. Chrapoński, *Odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych – zarys regulacji*, „Palestra” 2019, nr 11-12, s. 113 i n.

²⁸ Zob. R. Kulski, *Kodeks...*, teza 2 oraz 4 do art. 458⁹; K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, teza 2 do art. 458⁹.

²⁹ Zob. R. Kulski, *Kodeks...*, teza 4 do art. 458⁹; Ł. Błaszczak, *Umowa dowodowa jako przykład nowej instytucji w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 458(9) k.p.c.)*, „Palestra” 2019, nr 11-12, s. 128 i n.

³⁰ Zob. R. Kulski, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458⁹.

się wszakże, że sformułowanie „określone dowody” nie jest jednoznaczne, może być interpretowane zarówno jako wyłączenie określonego rodzaju środka dowodowego (np. dowodu z zeznań świadków) albo też jako wyłączenie konkretnego dowodu (np. zeznań osoby wskazanej z imienia i nazwiska). Trafnie podnosi się, że kolejna wątpliwość wiąże się z okolicznością, iż w komentowanym przepisie nie przewidziano jakichkolwiek ograniczeń co do rodzajów wyłączanych dowodów. W konsekwencji może dojść do sytuacji, gdy strony mocą umowy dowodowej wyłączą dowód z dokumentu, co znacząco może utrudnić sądowi zweryfikowanie prawdziwości faktów wskazywanych przez strony w toku procesu. Wówczas, zgodnie z art. 458⁹ § 7 k.p.c., sąd może ustalić fakty na podstawie twierdzeń stron, biorąc pod rozwagę całokształt okoliczności sprawy. Sąd może też miarkować wysokość należnego świadczenia, stosując odpowiednio art. 322 k.p.c. Prowadzi to do zwiększenia uznaniowości sądu i raczej służy pewności obrotu prawnego³¹.

5. Środki dowodowe

Ustawodawca zdecydował się na ograniczenie roli dowodu z zeznań świadków w postępowaniu gospodarczym, co jest nowością w stosunku do dawnej procedury gospodarczej. Zgodnie bowiem z art. 458¹⁰k.p.c. dowód z zeznań świadków sąd może dopuścić jedynie wtedy, gdy po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Wskazuje się, że w sprawach gospodarczych objętych postępowaniem odrębnym zagadnienie to kształtuje się swoiście, gdyż zasadniczo obie strony uczestniczą w obrocie gospodarczym, a ten wymusza – ze względów przede wszystkim prawnych, ale także pragmatycznych – dokumentowanie w znacznym zakresie czynności prawnych i faktycznych. W postępowaniu gospodarczym ustanowiony został prymat dowodu z dokumentu³². Przeprowadzenie w postępowaniu w sprawach gospodarczych dowodu z zeznań świadków należałoby zatem traktować jedynie jako ewentualne, w zależności od okoliczności, uzupełnienie zebranego wcześniej materiału dowodowego. W piśmiennictwie wskazuje się, że ten środek dowodowy może być powołany dopiero po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku, jeżeli pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, przy czym niewyjaśnienie może odnosić się do wielu okoliczności faktycznych, ale również tylko wyłącznie do jednej³³.

Tomasz Szanciło zauważa, że o ile w „zwykłym” postępowaniu cywilnym dowód ten sąd powinien dopuścić na takich samych zasadach, jak każdy inny zmierzający

³¹ Zob. M. Muliński, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458⁹.

³² T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458¹⁰.

³³ R. Kulski, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458¹⁰.

do rozstrzygnięcia meritum sprawy, uwzględniając uregulowania szczególne przewidziane dla określonego dowodu (jak wymóg wiadomości specjalnych dla dowodu z opinii biegłego sądowego), a jego znaczenie jest (w założeniu) takie same, jak każdego innego dowodu, tj. podlega on ocenie zgodnie z art. 233 § 1 k.p.c., to w postępowaniu gospodarczym, w niektórych sytuacjach, dowód z zeznań świadka traci na znaczeniu na rzecz innych dowodów, szczególnie dowodu z dokumentu czy dowodu z opinii biegłego sądowego (w niektórych kategoriach spraw). Trafnie przy tym podnosi, że chociaż przepisy postępowania cywilnego nie przewidują hierarchizacji dowodów, to oczywiście jest w praktyce, że do zeznań stron sąd powinien podejść z dużą dozą ostrożności. W wypadku zeznań świadków, szczególnie tych niepowiązanych w żaden sposób ze stronami, walor dowodowy jest jednak inny, przy czym oczywiście w każdym wypadku wszystkie dowody podlegają ocenie w oparciu o art. 233 § 1 k.p.c. Należy zgodzić się z T. Szanciło, że przepisy postępowania nie powinny mieć na celu jedynie jak najszybszego zakończenia sprawy, ale również umożliwić sądowi właściwe jej rozpoznanie, celem wydania sprawiedliwego orzeczenia³⁴.

Unormowanie art. 458¹⁰k.p.c. ma ograniczyć sytuacje, w których długotrwałe postępowanie dowodowe prowadzi do znaczącego opóźnienia przy rozstrzygnięciu spraw gospodarczych³⁵. Istotnie, często strony powołują świadków dla zwłoki. Jak już wskazano wyżej, stosowanie tego przepisu zależy jednak w znacznej mierze od praktyki orzeczniczej, zwłaszcza kształtowanej pod wpływem orzecznictwa sądów odwoławczych. Ewentualne oddalenie wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań świadków, które przecież może skutkować w ramach kontroli instancyjnej uchynieniem wyroku i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania, jest stosowane z dużą dozą ostrożności. W praktyce dowód ze świadków powoływany jest przez strony, w miarę możliwości już przy pierwszych czynnościach procesowych z uwagi na regulację art. 458⁵ k.p.c. Dodatkowo należy mieć na względzie fakt, że w przypadku wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań świadków połączonego z wnioskiem o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego, w praktyce dowód z zeznań świadków poprzedzi dowód z opinii biegłego.

W piśmiennictwie trafnie zauważa się, że przepisy dotyczące postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych nie wyłączyły stosowania art. 232 zd. 2 k.p.c., co oznacza, że z braku innych środków dowodowych, dowód z zeznań świadków może być również dopuszczony przez sąd z urzędu, co powinno być jednak czynione w wyjątkowych okolicznościach³⁶.

³⁴ T. Szanciło, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-505*³⁹. Tom I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, teza 1 do art. 458¹⁰.

³⁵ M. Muliński, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458¹⁰.

³⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska Warszawa 2021, teza 2 do art. 458¹⁰.

Powyższa regulacja funkcjonalnie połączona jest z unormowaniem art. 458¹¹k.p.c. Zgodnie z tym przepisem czynność strony, w szczególności oświadczenie woli lub wiedzy, z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego, może być wykazana tylko dokumentem, o którym mowa w art. 77³k.c., chyba że strona wykáže, że nie może przedstawić dokumentu z przyczyn od niej niezależnych. Przepis ten wynika z przyjęcia założenia, że profesjonalizm przedsiębiorcy będącego stroną postępowania w sprawach gospodarczych obejmuje również dokumentowanie faktów w celu ewentualnego wykorzystania dokumentów w przypadku prowadzenia sporu. Zauważyć przy tym należy, że powyższe ograniczenie ma charakter wyłącznie procesowy i nie zmienia zasad prawa materialnego dotyczących formy czynności prawnych³⁷. Powyższe unormowanie nakłada zatem na stronę obowiązek dokumentowania (co najmniej w formie elektronicznej) czynności dokonywanych poza procesem, jeśli chce się na nie powołać w postępowaniu sądowym³⁸.

W piśmiennictwie trafnie zauważa się, odwołując się do regulacji art. 773 k.c., że pojęcia dokumentu z art. 458¹¹ k.p.c. nie należy zawęzać do tekstu ani pisma, lecz traktować je możliwie najszerzej. Dokumentem jest zatem nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią³⁹. Nośnik jest zatem neutralny technologicznie – może być nim papier oraz np. nośniki informatyczne, takie jak np. twardy dysk komputera, serwer, płyty CD, DVD, dysk przenośny, pendrive. Informacja zawarta w dokumencie może stanowić przy tym oświadczenie woli bądź wiedzy. Informacja może być utrwalona przy pomocy tekstu, ale również z użyciem innych znaków, dźwięku lub obrazu⁴⁰.

6. Ograniczenia procesowe

Szybkości postępowania w sprawach gospodarczych służyć mają także ograniczenia zawarte w unormowaniu art. 458⁸ k.p.c. Zgodnie z tą regulacją w toku postępowania nie można występować z nowymi roszczeniami zamiast lub obok dotychczasowych. Jednakże w przypadku zmiany okoliczności powód może żądać, zamiast pierwotnego przedmiotu sporu, jego równowartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się może nadto rozszerzyć powództwo o świadczenia za kolejne okresy (§ 1). Przepisów art. 177 § 1 pkt 5, art. 194-196, art. 198 oraz art. 205 k.p.c. nie stosuje się (§ 2). Powództwo wzajemne jest nie-

³⁷ R. Kulski, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458¹¹.

³⁸ M. Dziurda, M. Szrajter, *Postępowanie gospodarcze według nowych przepisów*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2020, nr 1, s. 12 i n.

³⁹ Zob. R. Kulski, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458¹¹; M. Muliński, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458¹¹.

⁴⁰ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458¹¹.

dopuszczalne (§ 3)⁴¹. Przewodniczący i sędziowie są obowiązani podejmować czynności tak, by rozstrzygnięcie w sprawie zapadło nie później niż sześć miesięcy od dnia złożenia odpowiedzi na pozew. Jeżeli odpowiedź ta była dotknięta brakami, termin ten biegnie od dnia usunięcia tych braków, a jeżeli jej nie złożono – od dnia upływu terminu do jej złożenia (§ 4).

W piśmiennictwie wskazuje się, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych niedopuszczalna jest przedmiotowa zmiana powództwa zarówno o charakterze ilościowym (np. powód, opierając się na tej samej podstawie faktycznej, żąda więcej niż pierwotnie), jak i o charakterze jakościowym (np. powód żąda zasądzenia identycznego świadczenia, ale na innej podstawie faktycznej). W konsekwencji w razie niedopuszczalnego rozszerzenia żądania pozwu, sąd powinien potraktować nowe roszczenie jako sprawę oddzielną i rozpoznać ją we właściwym dla niej trybie⁴². Bez przeszkód dopuszczalne jest natomiast dokonywanie zmian ilościowych ograniczających roszczenie przy zachowaniu rygorów określonych w art. 203 k.p.c.⁴³

Dość dyskusyjna jest niedopuszczalność powództwa wzajemnego. Jak wskazano wyżej, skutkiem tego unormowania jest bowiem prowadzenie dodatkowego procesu w przedmiocie powództwa wzajemnego – czy to na skutek wyłączenia takiego powództwa do odrębnego rozpoznania⁴⁴, czy wytaczania przez pozwanego powództwa, które nadawałoby się do rozpoznania w ramach powództwa wzajemnego. Skutkuje nie tylko to koniecznością prowadzenia dwóch postępowań, przy czym – stosunkowo często – prowadzenia dwukrotnie tego samego postępowania dowodowego, w tym w zakresie dowodu z zeznań świadków. Jak trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, radykalne ograniczenie przedmiotowych i podmiotowych zmian powództwa może w wielu wypadkach wiązać się z potrzebą wytoczenia kolejnego powództwa, a w konsekwencji w takiej sytuacji korzyść wynikająca z szybkiego zakończenia postępowania staje się korzyścią pozorną⁴⁵. Problem ten był zauważony już na etapie opiniowania projektu ustawy. Zwracano uwagę na to, że powództwo wzajemne nie tylko pozwala pozwanemu na obronę jego praw w tym postępowaniu, lecz także usprawnia pracę sądu, który zamiast rozstrzygać w dwóch odrębnych sprawach, będzie mógł zrobić to w ramach jednego toczącego się już

⁴¹ Unormowanie to w przeważającej części odpowiada dawnemu art. 479¹ § 2-3 k.p.c. Regulacja ta wyłączała nadto zastosowanie przepisów art. 178, art. 212 zd. 2 i 3, art. 492¹ § 1, art. 499 pkt 4 i art. 502¹ § 1 k.p.c.

⁴² R. Kułski, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458⁸.

⁴³ M. Manowska, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458⁸.

⁴⁴ Niedopuszczalność powództwa wzajemnego skutkuje tym, że należy traktować takie pismo procesowe jako odrębny pozew, który można rozpoznać w oddzielnej sprawie. K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie...*, teza 6 do art. 458⁸.

⁴⁵ M. Muliński, *Kodeks...*, teza 1 do art. 458⁸.

postępowania, co jest sprzeczne z zasadą ekonomii procesowej i niecelowe choćby z racji zmiany wprowadzonej w art. 204 § 1 k.p.c.⁴⁶

Wypada przy tym zauważyć, że zakaz przewidziany w powyższym przepisie nie oznacza zakazu stosowania art. 219 k.p.c. Tym samym nie ma zatem przeszkód, aby sąd gospodarczy – po wydzieleniu powództwa wzajemnego do rozpoznania w osobnej sprawie – zarządził powiązanie ich do łącznego rozpoznania⁴⁷. Skutkiem takiego rozwiązania będzie zatem jedynie mnożenie dodatkowych czynności związanych bądź z prowadzeniem odrębnych postępowań, bądź z rejestrowaniem nowych spraw, kopiowaniem dokumentacji (gdy pozew wzajemny złożono wraz ze sprzeciwem od nakazu zapłaty lub w odpowiedzi na pozew – zob. art. 204 § 1 k.p.c.). Wydaje się, że bardziej zasadne byłoby pozostawienie tej kwestii do uznania sądu i umożliwienie wniesienia przez pozwanego powództwa wzajemnego z zastrzeżeniem, że sąd może wyłączyć je do odrębnego rozpoznania. Pozwoliłoby to na umożliwienie sądowi dyscyplinowania stron, a jednocześnie uniknięcie zbędnego dublowania czynności procesowych.

Podsumowanie

Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych niewątpliwie jest potrzebne. Uzyskanie przez przedsiębiorców ochrony prawnej szybkiej i opartej na podwyższonych wymogach staranności uczestników obrotu gospodarczego stanowi istotny element gospodarki rynkowej. Nowe przepisy stanowią w znacznej mierze powtórzenie dawnych unormowań, jednak wprowadzają też nowe rozwiązania, które mogą być pomocne w sprawnym prowadzeniu postępowań sądowych. Oczywiście wiele z nich jest dyskusyjnych. Nie zmienia to jednak zasadniczo pozytywnej oceny tych przepisów.

To, jak omawiane regulacje wpłyną na prowadzenie spraw przez sądy gospodarcze, zależy przy tym w znacznej mierze od praktyki orzeczniczej sądów odwoławczych oraz Sądu Najwyższego, które z uwagi na kształtowanie linii orzeczniczej wywierają znaczący wpływ na praktykę sądów pierwszoinstancyjnych. Pewną bolączką tego systemu jest likwidacja odrębnych wydziałów gospodarczych w części sądów apelacyjnych, skutkiem czego sprawy gospodarcze rozpoznawane są wraz z innymi sprawami cywilnymi – często na tych samych wokandach są sprawy gospodarcze, rozwody itd. Należałoby postulować rozważenie przywrócenia dawnych rozwiązań w tym zakresie, co niewątpliwie pozwalałoby na zwiększenie specjalizacji sędziów w tego typu sprawach.

⁴⁶ A. Arkuszewska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, teza 8 do art. 458⁸.

⁴⁷ R. Kulski, *Kodeks...*, teza 4 do art. 458⁸; T. Wiśniewski, *Kodeks...*, teza 2 do art. 458⁸.

Literatura

- Błaszczak Ł., *Umowa dowodowa jako przykład nowej instytucji w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 458(9) k.p.c.)*, „Palestra” 2019, nr 11-12.
- Chrapoński D., *Odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych – zarys regulacji*, „Palestra” 2019, nr 11-12.
- Dziurda M., Szrajter M., *Postępowanie gospodarcze według nowych przepisów*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2020, nr 1.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-505³⁹. Tom I*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Tom I B. Komentarz. Art. 425-729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, red. M. Manowska, Warszawa 2021.
- Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425—729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020.
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367-505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020.
- Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2021.